

به نام خداوند بخشنده مهربان

آرتیچوک؛ یک منبع علوفه‌ای جدید
در تغذیه دام

نویسنده:

نادر پایی

چکیده

در طی سالیان متمادی، چالش‌هایی از قبیل مشکلات زیست‌محیطی مانند اثرات گلخانه‌ای، خشکسالی‌های بلندمدت، بیابان‌زایی و سیلاب‌های تخریب‌کننده مزارع کشاورزی و منابع طبیعی افزایش یافته و سبب بحران‌های اجتماعی-اقتصادی شده است. از طرفی منابع آب‌های سطحی و زیر زمینی به علت افزایش مصارف خانگی و صنعتی کاهش یافته است. بنابراین باید محصولات زراعی مورد توجه و امیدبخش آینده، نیاز آبی کم‌تری داشته باشند. مسأله‌ی دیگری که بشر با آن مواجه شده، شوری خاک می‌باشد که به صورت طبیعی و همچنین در اثر فعالیت بشر در بسیاری از نقاط جهان مشکل‌آفرین شده است. در این شرایط استخراج آب توسط گیاهان برای رشد دشوارتر شده، و یکی از راه‌های مؤثر در این شرایط انتخاب و به‌نژادی گیاهان مقاوم به شوری است. مسائل و مشکلات مذکور باعث شده که نیاز به ایجاد راه‌کارهای جدید برای گسترش طیف وسیعی از گونه‌های گیاهی برای تأمین علوفه و غذا احساس شود، و به همین منظور، گونه‌های گیاهی متنوعی نیز بررسی گردیده است. از جمله راه‌کارها برای کاهش مشکلات مزبور و بهبود بهره‌وری سیستم‌های زراعی-دامی، استفاده از گیاهان غیررایجی است که سازش‌پذیری خوبی با شرایط محیطی دارند، نهاده‌های کمی نیاز دارند و ارزش غذایی آن‌ها مناسب می‌باشد. انسان تاکنون بیش از ۱۰ هزار گونه گیاه خوراکی را مورد استفاده قرار داده است، اما امروزه تنها ۱۵۰ گونه گیاهی در مقیاس جهانی توسعه یافته است که ۱۲ گونه از آنها تقریباً ۸۰ درصد انرژی مورد نیاز انسان را تأمین می‌کند و بیش از ۶۰ درصد آن محدود به چهار محصول (برنج، گندم، ذرت و سیب‌زمینی) می‌باشد. در ایران، علی‌رغم پیشرفت در صنعت دامپروری، توسعه گیاهان علوفه‌ای متناسب با پیشرفت این صنعت مورد توجه قرار نگرفته بلکه عمدتاً به ذرت علوفه‌ای محدود گردیده است. به نحوی که تنها علوفه سیلویی رایج، ذرت علوفه‌ای است. در حالی که نیاز آبی این گیاه بالا بوده و در شرایط کم آبی کشور توسعه کشت آن پایدار نخواهد بود. بنابراین، با توجه به شرایط اقلیمی کشور و محدودیت تأمین علوفه، مطالعه در راستای تنوع بخشی به منابع علوفه‌ای امری ضروری محسوب می‌شود.

یکی از گیاهان قابل توجه و امیدبخش برای آینده، گیاهی با نام آرتیچوک^۱ است که محصولی تجاری با گسترش جهانی می‌باشد و در شرایط محیطی مختلف، و در محدوده شرایط دیم تا آبیاری کامل قادر به رشد است. گیاه مذکور پتانسیل رشد در طیف گسترده‌ای از شرایط آب و هوایی را در تمام فصول سال دارد، اگر چه بهره‌وری زراعی آن در مناطق مختلف تا حد زیادی متفاوت است. از ویژگی‌های جالب این گیاه، تولید غده، دائمی بودن (به دلیل رویش مجدد هر ساله از غده)، رشد زیاد (تا ارتفاع بیش از ۳ متر)، ترکیب شیمیایی مناسب و عملکرد تولید زیاد بیوماس رویشی (توده هوایی) و غده می‌باشد. از دیگر ویژگی‌های مهم آن می‌توان به مقاومت به خشکی و شوری (قادر به رشد در مناطق خشک و مناطق حاشیه‌ای و ساحلی)، مقاومت در برابر سرما و سازگاری خوب به روزهای طولانی‌خنک، رشد در خاک‌های ضعیف و قلیایی، مقاومت به بیماری‌ها و علف‌های هرز اشاره نمود. این گیاه در اغلب خاک‌ها قادر به رشد می‌باشد. نیاز کودی آن در حداقل ممکن است. گیاهی مناسب برای کشت در خاک‌های شنی ضعیف و خشک است، و می‌توان آن را به‌عنوان یک محافظ و یک گیاه جایگزین برای کاهش فرسایش خاک به کار برد.

این گیاه توانایی رشد مجدد خوبی دارد، و در صورت تأمین آب کافی می‌توان آن را ۳ تا ۴ چین در سال برداشت کرد. با توجه به امکان چین‌برداری (داشتن چند برداشت در سال)، در مقایسه با ذرت ممکن است پتانسیل تولید علوفه بیشتری داشته باشد. به علت توان تولید محصول زیاد و ترکیب شیمیایی ارزشمند، کشت آن برای تغذیه دام مناسب است، و توان افزایش بهره‌وری دامپروری را داراست. با توجه به عملکرد کمی و کیفی بخش‌های رویشی آرتیچوک به‌عنوان یک منبع ارزشمند در تغذیه دام، و سازگاری این گیاه با شرایط سخت محیطی، به‌ویژه مناطق کم‌آب و دارای خاک فقیر، معرفی آن به‌عنوان یک منبع علوفه‌ای جدید در تغذیه دام‌های نشخوارکننده در کشور اهمیت دارد.